

Hans Vaihinger'in Kurgusalculığı: Sanki Felsefesi

Hans Vaihinger's Fictionalism: The Philosophy of As If

BAHTİNUR MÖNGÜ
Erzurum Technical University

Received: 26.01.2022 | Accepted: 21.12.2022

Abstract: This study aims to evaluate and analyze the views of Hans Vaihinger who defines philosophy as a rational, abstract and methodical treatment of reality or human existence and experiences, through his work called 'The Philosophy of As If', written in 1876. The work was written to show the central importance of fiction in forming opinions and decisions about our various daily or scientific activities, therefore the main subject of the work is fiction. Fictions are not only something on which human cognition is based but also everything necessary for satisfactory explanations of life and the world is based on fiction. For this reason, even if they do not have any basis in reality, fictions are the most important tools that human beings use to rationalize the irrational world, as Vaihinger states.

Keywords: Hans Vaihinger, fiction, contradiction, as if, intuition.

Giriş

1852 yılında Württemberg’de Papaz Johann Georg Vaihinger’in oğlu olarak doğan Hans Vaihinger’in çocukluğu ve gençliği dini bir atmosfer içinde geçmiş, buna rağmen Panteizm ile ilgilenmeye başlaması ve Darwin’in etkisi ile hiçbir zaman dini kimliği ön plana çıkmamıştır. Vaihinger başta felsefe ve psikoloji olmak üzere matematik ve doğal bilimlere yönelmiştir. 1879’da Tübingen Manastırına (Tübingen Stift) katıldığında Christoph Sigwart ve Otto Liebmann’ın düşüncelerinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Daha sonra Kant üzerine yoğunlaşmış ve derin Kant okumaları yapmıştır. Bu anlamda Kant’ın *metafizik’in imkânı* ve *metafizik alanına girdiğinde insan düşüncesinde meydana gelebilecek çelişkiler* ile ilgili görüşlerini keşfetmesinin (Vaihinger, 1935, p. xxvii) kendisini çok fazla etkilediğini ifade etmiştir. Nitekim, Vaihinger felsefesinin rotası büyük oranda Kant etkisi ile belirlenmiş¹ ve Platon okumaları sayesinde kapılarını açtığı ‘idealar dünyası’ Kant’ın etkisi ile ‘sankinin dünyası’na (The World of As If) dönüşmüştür. Kant dışında özellikle Grek ve Roma düşüncesine ek olarak Alman felsefesinin klasikleri -Fichte, Schelling, Hegel ve Schleiermacher-, Schopenhauer, Nietzsche, E. Von Hartmann, F. Albert Lange, Adolf Horwicz, Herder’in görüşleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Vaihinger insan bilgisinin zorunlu olarak gerçekliği yansıttığı düşüncesine inanmaz. Ona göre ‘...bir bütün olarak idealar dünyasının nesneleri gerçekliğin tasviri değildirler, onlar daha çok bu dünyada yolumuzu daha kolay bulabilmemiz için gerekli olan araçları sunarlar. Nitekim onların gerçekliği yansıtabilmeleri imkânsızdır’ (Vaihinger, 1935, p. 15). Aynı zamanda insan düşüncesi de sadece verilenleri ayırıp sınıflayan değildir; o, aynı zamanda benzerlikler yoluyla ilişki ve bağlantılar kurarak gerçekliğin tasviri

¹ 1896 da Vaihinger Kant-Studien dergisinin editörü olarak görev almıştır. Dergideki çalışmalarda ilk olarak Kant düşüncesinin tarihsel yönleri üzerine odaklanmayı amaç edinmiştir. Kant’ın epistemolojik ve metafiziksel sorunları yanında etik, din ve estetik yazıları da bu dergide detaylıca analiz edilmiştir. Ayrıca Kant’ın yazıları ile ilgili sistematik sorunlar da analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Kant yazılarının teorik ve pratik yönlerinin ana vurgusu üzerinde durularak Kant felsefesinin öncelikle olumsuz-kuşkucu mu yoksa olumlu yapılandırıcı mı olduğu üzerine derin tartışmalar yürütülmüştür. Tüm bu çalışmalara ek olarak Vaihinger, ‘tüm modern felsefe Kantçı düşünceden doğar ve modern düşünceyi anlayabilmek ancak Kant’ı anlamak ile mümkündür’ ifadesi ile Kant’ın merkezi önemini vurgulamıştır. Bu dergi Vaihinger’in hayatında önemli bir nokta olsa da Kant ile ilgili çalışmalarını onunla sınırlı kalmamıştır. Ölümüne kadar Kant’ın felsefesi ile yakından ilgilenmiştir. Bkz.: (Toteff, 1996, pp. 390–395).

olabilecek yapılar (kurgular/fictions) inşa edebilir (Vaihinger, 1935, p. 2) ve bu yapıları gerçeklikle eşdeğer kabul edebilir. İnsan düşüncesi bir araç olarak yaşam iradesine hizmet eder ve bu, onun görevidir. Ancak Kant'ın da dediği gibi 'insan düşüncesi sınırlıdır' ve bu sınırlar yaşamın amacının ve dünyanın anlamının ortaya çıkarılmasını güçleştirir. Gerçeklik dediğimiz şey tek anlamlı olarak sunulamaz. Örneğin gerçeklik; duyumlara ya da duyumsal içeriklere indirgenebileceği gibi modern bilimde olduğu üzere maddenin hareketine ya da maddenin en küçük yapı taşına da indirgenebilir. Buradaki temel sorun duyumsal olan ve maddi olanın nasıl birleştirilebileceğidir. Nitekim gerçekliği maddi niteliklerden ibaret kabul etsek bile, tarafımızdan bilinme süreci içine sokulduğunda bu kabul değişmek zorunda kalır. Çünkü insan psikolojisi duyum şeması dediğimiz bir şemaya uygun olarak işler: maddi şeyin bizde yaratacağı duyu izlenimleri, düşünceye yol açan fikirler, son olarak dışavurumcu hareket ve istemli eylem. Horwicz'in 'hareket olmadan duyu ve duyu olmadan da hareket olmayacağı' düşüncesi temelinde gelişen bu şema Vaihinger felsefesinde 'bütün insani teorik aktivitelerin duyulur veriler ve eylem arasındaki salt bir dolayım olduğu' şeklinde karşılık bulur. Yani, ampirik öznenin temsilleri duyum ve eylem arasındaki ilginin bir sonucu olarak oluşur. Bu anlamda ampirik öznenin temsilleri ve dış dünya arasında tam bir tekabülîyet olmasa da bir uyum söz konusudur. Dolayısıyla deneyim dünyası dediğimiz şeyin ampirik öznenin içsel dünyası ve dış dünya arasındaki uyum üzerine kurulduğu söylenebilir (Pringe, 2011, pp. 105–118). Bu süreç de şüphesiz ki gerçeklik sayılan ve dışımızda bulunan şey ile bilindiği sanılan ve zihinde olan şey arasında büyük bir fark yaratır. Dolayısıyla sınırlı yapısı ile gerçekliği tam olarak yansıtmamanın imkânsızlığı içinde olan insan düşüncesinin 'kendisi ve kaotik gerçeklik arasında bir boşluk yaratacak olsa' (Ewijk, 2010, pp. 372–387) bile kurgular (fictions) üretmesi kaçınılmaz olacaktır. Yani, insan gerçekliğin yerini alabilecek zihinsel yapılar kurar ve onlar *gerçekmiş gibi* davranır. Bu süreç, insanın rasyonel cevapları olmayan sorunlara rasyonel olmayan ama pragmatik çözümler üretebilmesi, dolayısıyla karmaşık olan dünyanın içinde kendisine bir yer edinebilmesi içindir. Ayrıca insan, sadece pragmatik çözümler üretmek ve kendi konumunu belirlemek için değil, kendi gibi olanlar ile biraradalıklarını mümkün kılacak sistemleri oluşturmak için de yine böyle bir sürece dahil olur. Çünkü kurgular aynı zamanda, çeşitli bireyler arasında

bir köprü olarak var olan ve dolayısıyla bireyler arasındaki iletişimi mümkün kılan ‘bilinen analogiler (known analogies)’ olarak özel ve önemli bir işleve de sahiptirler (Ewijk, 2010, pp. 372–387). İnsanlık tarihi boyunca da içinde yaşadığı dünyaya bir şekilde ayak uydurmak için insan düşüncesinin sıkça bu tarz yapılar inşa etmekle kalmayıp bunlar üzerinden bir dünya düzeni ve yaşam alanı oluşturduğu açıktır. Antik Yunan metinlerinden Orta Çağ’ın dinsel atmosferine, modern bilimin açıklamalarından postmodern söylemlere kadar hemen her dönem ve düşünsel alanlarda Vaihinger’in işaret ettiği yapılar kendini gösterir. O halde tüm bilgi, bilinmeyenin bilinene indirgenmesidir, yani bir karşılaştırmadır. Dolayısıyla bu karşılaştırma ya da indirgeme otomatik olarak bir yerde son bulacak ve hiçbir zaman insanı şüphe ya da bilinemezçiliğe götürmeyecektir (Vaihinger, 1935, p. xlii). Vaihinger bu düşüncesini kurgusal yapıların varlığını ortaya koyma ve deneysimsel olanın dışındaki alana yönelik söylenebilecek olanın sadece kurgusal bir söylem olacağını gösterme isteği ile birleştirir. Bu sayede kurguların önemi de ortaya çıkar. Çünkü ona göre, insanlığın amaçları akılda tutulduğu sürece kurguların, yani, kurgusal aktivitelerin çoğunluğunu içeren sıradan düşünme biçimlerinin, tamamen doğru ve aynı zamanda faydalı olduğu görülecektir (Fine, 1993, pp. 1–18).

Vaihinger bu özel düşüncelerini açıklamak ve anlatabilmek için çok uzun yıllar ve çalışmalar sonucunda 1911’de önemli eseri *Sanki Felsefesi*’ni (The Philosophy of ‘As If’) yayımlar ve bu eser ona hatırı sayılır bir ün kazandırır. Eser ‘İnsan Oğlunun Teorik, Pratik ve Dini Kurguları’ alt başlığını taşır ve en önemli konuları ‘kurgular’ ve ‘kurgusal yargılar’ başlıkları altında tartışılır. Bu tartışmalar kendi zamanı için oldukça kıymetli kabul edilse de Vaihinger’in etkisi fazla sürmez. Onun etkisi de tıpkı Thomas Kuhn’un paradigma’sının yarattığı etki gibi zamanla azalmıştır. Nitekim birçok bilim adamı paradigma düşüncesinin ilk ortaya atılışında Kuhn ile yan yana yürümüştür. Ancak bu fikrin aynı etki ile günümüze kadar ulaşabilmesi mümkün olmamıştır. Yine de İngilizce konuşan çoğu bilim adamı hala paradigmalar hakkındaki temel fikirleri onunla benzer bir şekilde ele alır ve serbestçe bu kavramı kullanabilirler. Vaihinger’in ‘as if’ içinde durum aynıdır, tek farkla ki o, Almanca konuşulan dünyada yaygındır (Fine, 1993, pp. 1–18).

1. Kurgular (Fictions)

İnsan düşüncesi ve eylemlerinde kendini gösteren kurguların yapısı ve görevi *Sanki Felsefesi*'nin ana temalarından birisi hatta en önemlisidir. Vaihinger eserinin İngilizce baskısının ön sözünde kurgusallığın temel prensipleri için şu ifadeleri yazar:

... bir idea ya da fikir pratikte yararlı olduğu için teoride de doğrudur ve pratikteki yarar, onun verimli olduğunu kanıtladığı için teoride de her zaman doğru olarak kabul edilmesini sağlar (Vaihinger, 1935, p. viii).

Vaihinger devamında kurgusal çerçeveye karşı her zaman eleştirel bir tavır takınmanın gerekliliğine de işaret eder. Nitekim kurgu ömrünü tamamladıktan sonra bir kenara bırakılmalı ve gerçek ile olan kopukluğu her daim göz önünde tutulmalıdır. Dolayısıyla kurguların faydalı olduğu kabul edilse bile kurgu ve gerçeklik arasındaki sınırın kesin çizgiler ile belirlenmesi gerekir. Aksi halde, yine Vaihinger'in ifadeleri ile 'din yararlı bir hata-dan zararlı bir hakikate', 'ahlâk egoizme', 'bir tepe kutsal bir yere' ve 'iyim-serlik de gerici ve zararlı bir hale' dönüşebilir. Bu nokta, kurguların sadece fikir dünyamızda var olduğu ve gerçek dünyada bu fikirlerin boş yankılara karşılık geldiği kabulüne rağmen kurguların dünyasının yani, gerçek olmayan bir dünyanın gerçeğin dünyası kadar önemli olduğunun kanıtıdır (Some Reflections on Hans Vaihinger, 2020).

Vaihinger kurgu ve gerçeklik ayırımına yönelik bu vurgusundan sonra, işe zihinsel yapılar olarak ifade ettiği kurguları (Vaihinger, 1935, p. 12) sınıflandırarak başlar. Kurguların hem düşüncedeki hem de reflektif düşünce-nin herhangi bir aşamasının sonucu olan eylemlerdeki kullanımlarını ve buna bağlı olarak da neyin yerini aldıkları ya da neyi temsil ettiklerini açık-lamaya çalışır. Ayrıca Vaihinger, kurguların her yerde olduğunu, kurgusal düşüncenin temel bir insani özellik olduğunu ve kurgunun büyük düşünür-ler tarafından onaylanan önemini göstermeye çalışır.

Düşünce için geçici uğrak yerleri olan ve gerçeklikle ilişkileri olmayan kurgular, Vaihinger felsefesinde yalnızca yardımcı bir kurucu, dolambaçlı bir yaklaşım, daha sonra yıkılacak bir yapı iskelesi olarak düşünülür (Vaihinger, 1935, p. 88) ve bu dünyada yolumuzu daha kolay bulmamızı sağ-layan şeyler olarak kabul edilirler (Vaihinger, 1935, p. 15). Kurgular sıkça icat, beynin hayalleri, fantastik idealar, keyfi kavramlar, şüpheli fikirler,

doğrulanmamış metotlar, hayali fikirler, düşüncenin gelişimi için yardımcı fikirler, aracı kavramlar, teorik/pratik amaçlar için gerekli enstrümanlar, düzenleyici fikirler ya da kavramlar ... ve son olarak sezgisel idealar olarak ifade edilebilir (Vaihinger, 1935, pp. 96–97). Bu ifade biçimleri, kurguların gerçekte bağlantısı olmayan, kişiye özgü ve imgesel olan tasarımlar olarak düşünülmesini sağlar. Yine de tüm bu anlamlandırmalara rağmen Kurgular Teorisi'ne göre 'teorik olarak gerçeği yansıtmayan ya da doğru olarak kabul edilmeyen dolayısıyla yanlış olduğu kabul edilen bir idea ya da fikir pratik olarak da değersiz ve kullanışsızdır' demek doğru değildir. Dolayısıyla teorik olarak bir boşluk ya da yanlışlık taşımasına rağmen böyle bir idea ya da fikir pratik bir öneme sahip olabilir. Ancak bu, 'bir idea ya da fikir pratikte yararlı olduğu için teoride de doğrudur ve pratikteki yarar onun verimli olduğunu kanıtladığı için teoride de her zaman doğru olarak kabul edilmesini sağlar' şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu duruş Kurgusalılık ve Pragmatizm arasındaki sınırı da netleştirir (Vaihinger, 1935, p. viii).

Vaihinger (1935, pp. 97–99) *San'ki Felsefesi*'nde 'Kurguların Temel Karakterleri' isimli başlık altında kurguların genel özelliklerini sıralar. Ona göre kurguların en temel özelliği, varsayıma işaret eden bir sınır aşmadır. Buradaki sınır aşmadan kasıt doğrulanabilir olanın, verili olanın ya da somut olanın dışına çıkılmasıdır. Kurgunun bu özel karakteri onun sadece keyfîlik taşımadığı ancak gerçek olanın sınırlarını da aştığı anlamına gelir. Bu sınır aşma sadece gerçeklik ile değil düşüncenin kendisi ile de ilgilidir. Düşüncenin keyfî şekilde işlemesi, gerçekliğin tabi olduğu yasa ile mantıksal yasanın çelişkili olmasına tekabül eder. Mantıksal kavramlar gerçekte asla tanımlanmamış ve tamamlanmamış kavramlardır, daha çok düşünceye ihtiyaç duyarlar. Buna rağmen kurguların reddedilmesi onların kullanışlı yapılar olduğu düşünüldüğünde imkânsızdır.

İkinci temel özelliği, tarihin akışı içinde ya da mantıksal süreç içinde zamanla kaybolmalarıdır. Birinci durum yarı kurgular ikinci durum gerçek kurgular için geçerlidir. Gerçeklikle çelişki varsa, o zaman kurgu ancak deneyim zenginleştğinde ya da düşünme yöntemleri, bu geçici yöntemlerin kesin yöntemlerle değiştirilebileceği kadar temizlendiğinde bir değere sahip olabilir. Aynı zamanda, insanın amacı çelişmeyen sonuçlar elde etmek olduğundan belirli bir zihinsel işlem sırasında gerçek kurguların bir kenara

atılması, zorunlu olarak onların çelişkili karakterlerinden kaynaklanır. Böylece çelişkili olan fikirler elenir, üstelik bu çelişkili fikirlerin aksine düşüncede doğru sonuçlar elde edilir. Dolayısıyla kurgular bir şekilde ortadan kaldırılmalı ve çelişkiler geçersiz sayılmalıdır.

Üçüncü temel özelliği, normal bir kurgunun bir kurgu olduğunun yani, başka bir ifade ile onun kurgusal doğasının ve gerçeklik iddiasının olmamasının bilincini ya da farkındalığını gerektirmesidir. Vaihinger, yanlış olduğunu bilmesek bile gerçekten yanlış olan bir şeyi doğruymuş gibi kabul etmekten fayda sağladığımız durumlar ile ilgilenmez. Çünkü burada bir bilinçli olma durumu ya da farkındalık söz konusu olmaz. Dolayısıyla kurgusallaştırma sürecinin bilerek ya da farkında olunarak inşa edilen bir süreç olması zorunludur (Appiah, 2017, pp. 133–134). Vaihinger bu özelliğin, bilimin tarihsel gelişimi dikkate alındığında çok az kurguda görüldüğüne de dikkat çeker. İnsanlar genelde her şeyi doğal ve doğru olarak açıklamak isterler ve gerçeği düşüncenin kavramlarıyla anlamak ya da açıklamak istediklerinde sıkça zihinsel metod ve süreçler ile gerçeğin kendi yasa ve süreçlerinin özdeş olduğu kurgusu üzerinden hareket ederler. Bu aslında daha sonra ünlü düşünürler tarafından da kutsanan bir hatadır. Zaman içinde öznel yöntemlerin nesnel olaylardan farklı olduğu gözlenir. Dolayısıyla böyle kurguların yaratıcıları sıklıkla tereddüt yaşar.

Dördüncü temel özelliği, kurguların (özellikle bilimsel kurguların) bir amaca ulaşmayı sağlayacak olan araçlar oluşları, başka bir ifade ile amaca uygun olarak şekillendirilmeleridir. Bu tür kurgularda amaca uygunluğun söz konusu olmadığı durumlarda bilimsellikten de bahsedilemez. Bilimsel kurgular belli sonuçlar anlamında etkilidirler; onlar faydalı ve amaca uygundur. Bu faydanın olmadığı durumlarda kurgular bilimsel olmaktan çıkarlar (Fine, 1993, pp. 1–18). Dolayısıyla bu kurguların diğerlerinden oldukça farklı olduğunu belirtmek gerekir.

Vaihinger, temel özelliklerini bu şekilde sıraladıktan sonra kurgunun gerçeklikten bilinçli bir şekilde sapma ya da bir hayal ürünü olma özelliklerinin ortaya çıkarılmasından daha da önemli olan şeyin bu sapma ya da hayalin insana fayda sağlayan doğasını keşfetmek olduğunu savunur. Ona göre bu fayda Kant'ın saf öznelliğinden pozitivizme geçişe karşılık gelir. Yani, tüm dünyanın bizim fikirlerimizden ibaret olduğunu ve tüm formların öznel olduğunu söylediğimizde savunulamaz bir öznellik elde ederiz. Ancak

kavramsal biçimler ve formlar fiziksel yapılara uygundur dediğimizde bunlar organik varlıktaki var olma tarzlarına uygun olduğu için kozmik yapı ve bileşenler ile yakından ilişki içindedirler diyebiliriz (Vaihinger, 1935, p. 99).

Kurgu terimi Vaihinger felsefesinde bazen kavramları bazen de boyutları ifade etmek için kullanılır. Vaihinger, gerçek ya da hakiki kurgu (real fictions) ile yarı kurgu (semi-fictions) dediği şeyi kesin çizgiler ile olmasa da birbirinden ayırır. Gerçek kurgular üç özellikle karakterize edilir:

- 1- Gerçek ile çelişirler,
- 2- Kendileri ile çelişirler ya da çelişiktirler, bu çelişki de Kant'ın antinomilerinde olduğu gibi özellikle kendi yapılarından kaynaklanır,
- 3- Açığa çıktıklarında ya da belirdiklerinde bu özelliklere sahiplermiş gibi anlaşırlar.

Gerçek kurgular, duyumların arkasına geçmeye yönelik gözlemlenemeyen yapılar olarak icat edilir ve gittikçe daha da cesur hale gelen düşüncenin inşa ettiği yapılar olarak sona ererler (Podnieks, 2019, pp. 1-19). Düşünce gerçek kurgular inşa ederken tamamıyla spekülatif bir yapı sergiler ve kurguları herhangi bir analogi ya da benzerlik üzerine kurmaz. Vaihinger için gerçek kurguların iki özel örneği olarak Kant'ın 'kendinde şey'i (thing-in-itself) ve atomlar alınabilir. Kant'ın 'kendinde şey' dediği dünya bilindiği üzere bilgi sınırlarımız dışında bulunduğu, yani duyulur olanın dışında olduğu için kendisine nüfuz edilemez. Epistemik açıdan problemli olmasına rağmen 'kendinde şey' Kant felsefesinin tutarlılığı ve anlaşılabilirliği açısından önemlidir. Vaihinger'in atomlar ile ilgili düşüncesine gelince problem ettiği şey; Cauchy, Ampere ve diğerlerinden aldığı, atomların uzantısız merkezler olduğu anlayışını, aynı zamanda kuvvetlerin tözsel taşıyıcıları oldukları fikriyle uzlaştırmamanın zorluğudur. O bunu, kesin bir anlamın bağlanamadığı ve dolayısıyla muhtemelen çelişkili olan bir kombinasyon olarak kabul eder (Vaihinger, 1935, pp. 218-219).

Yarı kurgular ise 1. ve 3. özellikleri taşır ancak 2. özelliği taşımazlar. Yani, gerçeklik ile çelişirken kendileri ile çelişmezler (Vaihinger, 1935, p. 16). Gerçeklikle olan bu çelişki, hem içerdiği fikirler ve yargılar biçiminde, yani başka türlü bilinen olgular, yasalar ve fenomenlerle bağdaşmayan öncüllerde hem de bu fikir ve yargılardan çıkarılan sonuçlarda kendini gösterir. Yarı kurgular gözlemlenebilir olandan türetilse de ya da Vaihinger'in deyimi ile gözlemlenebilir olan temelinde icat edilse de (Podnieks, 2019,

pp. 1–19) gerçekliğe doğrudan karşılık gelmeyen yapay bir sistemi geçici olarak doğru yapının yerine koyduğu için her zaman gerçeklik ile gizli de olsa bir çelişki söz konusudur ve derin analizlerde bu çelişki gün yüzüne çıkar. Buna rağmen kendilerinde bir çelişiklik söz konusu değildir. Yarı kurgulara örnek verebilmek adına Vaihinger, biyolog Carl Linnaeus'un botanik sistemini kullanır. Bu sistemde C. Linnaeus, bitkilerin tüm temel ve değiştirilemez karakterlerine rağmen iç bünyelerinde birtakım benzerliklere sahip olduklarını ve bu benzerlikler kullanarak kurulacak olan bir analogi yardımı ile de bitkilerin sınıflandırılabilceğini savunur. Nitekim onun bu çalışması gerçekte öyle olmasa da bir analogiden yola çıkılarak botanikte bugün bile kullanılan bir taksinomiye başlatmış ve o güne kadar tanımlanmayan birçok bitkinin bu sayede bir sınıfa dahil edilmesi mümkün olmuştur (Vaihinger, 1935, pp. 179–180).

2. Kurgu Türleri

Kurgular, kurgunun işaret ettiği şey ile ortak özelliklere ya da benzerliklere sahiptir. Buradan hareketle kurgu ve temsil ettiği şey arasında analogik bir ilişki ve dolayısıyla farklı kurgu türlerinin olduğu söylenebilir. Örneğin; kişileştirici bir kurgu, tıpkı Tanrı'nın baba olarak anılmasında olduğu gibi, bir kişiye benzetme içerir. Vaihinger farklı türlerde kurgular olduğunu belirli örnekler vermek suretiyle ortaya koymaya çalışır.

Soyutlayıcı ya da İhmal Edici Kurgular (Abstractive or Neglective Fictions)

Bu sınıftaki tüm kurgularda ortak olan faktör, gerçekliğin önemli unsurlarının ihmal edilmesidir. Bunun sebebi olağandışı karmaşıklıkları nedeniyle teoriyi fazlasıyla zorlaştıran olguların son derece karmaşık karakteridir. Dolayısıyla mantıksal kurguların, gerçekliğin örüldüğü çeşitli ipleri birbirinden ayrı tutması mümkün olmadığından işlevlerini tam anlamıyla gerçekleştirmeleri zorlaşır. Bu durumda malzeme, düşüncenin onu bileşenlerine ayıramayacağı kadar karmaşık ve karışık olduğundan ve aranan neden-sonuç ilişkileri de muhtemelen doğrudan belirlenemeyecek kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğundan, düşünce kendi işini kolaylaştırmak adına bir hileden yararlanır. Bu sayede bazı karakterleri geçici olarak ihmal eder ve onlardan daha önemli fenomenleri seçer. Vaihinger'e göre Adam Smith'in kendi ahlâk ve toplum felsefesi ile politik ekonomi anlayışını inşa ederken

kullandığı tüm kabul ya da varsayımlar bu kurgulara örnek olarak gösterilebilir. A. Smith'e göre bütün insan eylemleri doğrudan bencillik tarafından belirlenir ancak, buna rağmen bu bencilliklerin yarattığı toplumsal sonuçlar olumlu bir yapıdadır. Çünkü insan eylemleri bencillikleri tarafından belirlense de yarattığı sonuç bakımından sadece bireyin çıkarına hizmet etmez. Başkaları da bu eylemlerden olumlu etkilenir, yani bireyler kendi çıkarlarını gözetmek için çalışırken aynı zamanda başkalarına da iyilik ederek onların da refaha ulaşmasına yardımcı olurlar (Kesici, 2010, pp. 89–97). Nitekim Smith'in bu düşüncesinde bencillik insan eylemlerinin en temel itici gücü olarak kabul edilmiş ve alışkanlıklar, özgür irade gibi ikincil faktörler ihmal edilerek politik ekonomi için önemli bir değerlendirme yapılmıştır. Ancak buna rağmen Smith'in yaptığı şey sadece tüm nedenler ve gerçekler dizisinin yerine geçici ve kasıtlı olarak gerçekliğin bir kısmını koymaktır (Vaihinger, 1935, pp. 19–24).

Şematik Kurgular (Schematic Fictions)

Hem sınıflandırmalarda hem de soyutlayıcı kurgularda gerçeklikten uzak bir biçimde tasarlanmış olan şematik birtakım varsayımlar kullanılır. Bu nedenle şematik kurguların bir alt-grup olarak var olduğu söylenebilir. Buna rağmen şematik kurguların tek işlevi bir alt-grup olarak var olmak ve temel kurguların şekillenmesini sağlamak değildir. Soyut kurgular söz konusu olduğunda, gerçekliğin belirli bir kısmı kesilip bir kenara bırakılır ve yalnızca geri kalanı dikkate alınır; şematik kurgular söz konusu olduğunda ise, bir yapı iskelesi, yani belirli bir kompleksin iskeleti kurulur ve düşünce, gerçekliğin birçok özelliğinden yoksun olan bu çıplak resme göre ilerler. Dolayısıyla şematik kurgularda aslında her şey daha basitleştirilse de öznel ve soyut temsil karmaşık olan gerçeklik üzerine kurulmadığı için gerçeklik biraz daha fazla çarpıtılır. Şematik kurgular kendi içinde pragmatik, retorik ve ütöpik olarak çeşitlendirilebilir (Vaihinger, 1935, pp. 24–27).

Sembolik Kurgular (Analogical Fictions)

Bu kurgular mitlerle olduğu kadar şiirsel benzetmelerle de yakından ilişkilidirler. Bu kurgularda düşünce şöyle ilerler: yeni bir durum, daha önce gözlemlenen benzer durumların algı dizilerinde var olana benzer bir ilişki ağı üzerinden kurulur. Dolayısıyla ilişkiler ağının iyi anlaşılması ve yeterli benzerliğin kurulması önemlidir. Örneğin; Schleiermacher'ın felsefesinde

Tanrı'nın dünya ile ilişkisi filozof Schleiermacher için kesinlikle bilinemezdir. Ancak teolog Schleiermacher baba-oğul ilişkisinin benzerliği üzerinden hareket ederek Tanrı ve dünya arasında bir ilişki tasarlar. Bu, dogmaların rasyonalist yeniden yorumu değil, Schleiermacher'in binlerce insanı Hristiyanlığa bağladığı incelikli bir epistemolojik manevradır. Tanrı insanların babası değildir, ama sanki öyleymiş gibi kabul edilmeli ve buna uygun davranılmalıdır (Vaihinger, 1935, pp. 27–29).

Hukuki Kurgular (Juristic Fictions)

Prensipte bu kurgular, az önce ele aldığımız kurgularla aynıdır. Bu tür kurgularda da benzerlik ilişkisi önemlidir. Çünkü kanunlar, kendi yapısında tüm özel durumları içerebileceğinden, olağandışı nitelikteki bazı özel örnekler, kurulan benzerlik ilişkileri üzerinden onlara aitmiş gibi ele alınabilir. Ya da bazı pratik ilgiler nedeniyle, bireysel bir örnek, gerçekte ait olmadığı genel bir kavram altında değerlendirilebilir. Örneğin; yeni Alman Ticaret Kanununda, göndericiye süresi içinde iade edilmeyen malların, alıcı tarafından kabul edildiğine dair bir hüküm buluyoruz (Vaihinger, 1935, pp. 33–35).

Kişileştirme Kurguları ya da Nominal Kurgular (Personificatory Fictions)

Bu kurgular da sembolik kurgular çatısı altına dahil edilebilir. Nitekim kişileştirme ya da nominal kurguların da temelinde benzerlik ilişkileri vardır. Bu kurgular vasıtasıyla ortak bir kavram (ki, bu kavram kişisel özellikler ile bağlantılı da olabilir) altında toplanabilecek ya da ifade edilebilecek şeyler bu kavramın kullanılması ile daha basit ve yalın bir şekilde ifade edilebilir. Dolayısıyla şu veya bu şekilde iyi anlaşılmış fenomenlere atıf yapılarak anlaşılmayan ya da açıklanamayanlar da somutlaştırılır ya da şeyleştirilir ve bu sayede onların daha anlaşılır hale gelmesi mümkün olur. Örneğin; Newton fenomenler arası düzeni ifade edebilmek için yerçekimi gibi genel bir kavramı kullanır. Newton'un yaptığı şey birçok varlığı tek bir başlık altında toplamak ya da onlar arasındaki ilişkiyi tek bir kavram ile ifade etmek yani, ifade yöntemlerimizi basitleştirmekten başka bir şey değildir. Ya da bir başka örnek olarak Tanrı ve yarattıkları arasındaki karmaşık ilişkinin baba kavramı kullanılarak anlaşılır hale getirilmesi düşünülebilir. Her iki örnekte de görüldüğü üzere nominal olarak kullanılan her bir kavram hem karmaşık ilişkileri basitleştirmiş hem de benzerlikten kaynaklanan ortak özellikler üzerinden şeylerin ortak mutabakata dayalı bir temsil ilişkisi

içinde kolayca anlaşılmasına sebep olmuştur. Ayrıca kavram ve onun içinde sınıflandırılan birçok varlık aynı anlama geldiği için bu tür kurguların bir totoloji olduğu söylenebilir (Vaihinger, 1935, pp. 36–38).

Özetleyici Kurgular (Summational Fictions)

Yapay düşünsel yapılar olarak tüm kurgular aslında düşünceye hizmet eden ve düşüncenin akışını kolaylaştıran yapılardır. Kurgular, bir dizi belirli fenomenin yerini alan kapsamlı ve geçici yapılar olarak aynı zamanda şeyleri altında sınıflayabileceğimiz genel fikirlere ulaşılmasını da sağlarlar. Bu genel fikirler kavramlar ve şemalar olarak belirir ve aynı zamanda kapsadıkları tüm varlık alanını özet bir şekilde ifade ederler. Buradan hareketle aslında özetleyici kurguların da diğer bütün kurgular gibi şeylerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için kullanılan bir araç işlevine sahip oldukları sonucuna ulaşılabilir. Kavramlar ve şematik fikirler de aynı şekilde yapay yapılardır, animatıcı amaç için düşüncenin oluşturduğu kavramsal düğümlerdir. Buna rağmen onlar, şeylerin kopyaları olarak kabul edilebilir ve onların yerini geçici olarak alıp anlaşılmayı kolaylaştırır, tıpkı kişileştirme ya da nominal kurguların veya soyutlayıcı kurguların yaptığı gibi. Yani, onlar deneyim ya da gerçekliği tam olarak temsil edemezler fakat temsil ilişkisinin anlamını kavramamızı sağlarlar. Bazen de hayal edilmesi bile imkânsız olan şeylerin tanımlanmasına vesile olurlar (Vaihinger, 1935, pp. 38–39).

Sezgisel Kurgular (Heuristik Fictions)

Soyutlayıcı, şematik, sembolik, hukuki, kişileştirme ve özetleyici kurgular bahsinde esas olarak tüm bu kurgularda ortak olan şeyin, bir gerçeklikten bilerek sapma ya da gerçekliğin az çok keyfi olarak değiştirilmesi tavrı olduğu belirtilir. Ancak sezgisel kurgular söz konusu olduğunda bu tavrın yerini gerçek olanın yerine kesinlikle gerçek olmayan bir şey koyma tavrı alır. Sezgisel kurgularda ifade edilen şey'in gerçek dünyada bir karşılığı yoktur ve kavramsal olarak kendileri ile çelişmedikleri sürece gerçekliğe aykırı olmalarında da bir sorun bulunmaz. Başka bir ifade ile bu şey gerçek dünyada bulunmaz, yani deneyimsel olan ile bir ilgisi ya da ilişkisi söz konusu değildir. Buna rağmen bir gerçek olaylar dizisinin açıklanması için önce gerçek dışı nedenler varsayılır ve bu sistematik olarak işlendiğinde, fenomenlere sadece düzen getirilmekle kalınmaz, aynı zamanda sorunun doğru çözümü için zemin hazırlanır ve bu nedenle de bu yöntemin sezgisel bir değeri vardır. Bilim tarihi dikkate alındığında sezgisel kurgulara örnek

oluşturabilecek birçok örnek ile karşılaşırız. Mesela, Descartes'in evrenin nasıl işlediğini açıklamak için ortaya attığı Girdap Teorisi (Cartesian vortices-hypothesis)² ya da maddenin en küçük yapı taşı olarak kabul edilen atomlar sezgisel kurgular olarak kabul edilebilir. Girdap Teorisi ya da atomlar aslında temsil ettikleri gerçekliğe karşılık gelmezler. Çünkü onların bir gerçekliği yoktur. Ayrıca temsil edilen gerçeklik nüfuz edilemez olduğundan Girdap Teorisi ya da atomların bu gerçekliğe karşılık gelip gelmedikleri de tam olarak bilinemez. Vaihinger'e göre bu açıklamalar gerçekliği değil onun yerini alan bir kurguyu ortaya koyar. Buna rağmen bu ve bunun gibi teori ya da kabuller gerçekle ilgili olmasalar da bilimsel gelişmelere ivme kazandırmış ve tarihin seyrini değiştirmişlerdir (Vaihinger, 1935, pp. 39-42).

Pratik/Etik Kurgular (Practical/Ethical Fictions)

Vaihinger pratik/etik kurguların sadece gerçeklikle değil aynı zamanda kendileri ile de çeliştikleri vurgusuyla bu tür kurguların sadece analogiler ve soyutlamalara indirgenemeyeceğini, bunların farklı bir takım kurgusal formlar üzerinden yapılandırıldıklarını ifade eder. Pratik/etik kurgular psikolojik yapılarından ötürü oldukça karmaşık bir doğaya sahiptirler ve fiziksel süreçlerde bu karmaşık doğanın oluşumuna katkı sağlarlar. Çünkü bu kurgular belirtildiği üzere sadece kendileri ile değil her şeyin değiştirilemez yasalara uyduğuna işaret eden gözlemler ile de çelişir. Örneğin; insanı şekillendiren en önemli kavramlardan biri özgürlüktür ve insan özgür kabul edildiği için aynı zamanda eylemlerinden sorumludur. Ancak bu durum, doğal olayların akışını ortaya koyan zorunluluğa aykırıdır. Bu aykırılığa rağmen insan özgürlük gibi kavram ya da ifadeleri sadece sıradan bir yaşamdaki ahlâki eylemleri değerlendirmek için değil ceza hukukunu oluşturmak için de kullanır. Bu kurgular ya da varsayımlar olmaksızın sadece ahlâki bakış açısı ile herhangi bir eylemi cezalandırmak mümkün değildir. Nitekim cezalandırma işlemi suçu işleyen ya da maruz kalan dışındakileri suça karşı korumak için gereklidir. İnsanlar tarihsel gelişimlerini pratik/etik kurguları içselleştirerek tamamlamışlardır. Nitekim başka türlü yüksek kültürel değerler yaratmak ve ahlâki bir sorumluluk oluşturabilmek mümkün değildir. Gerçek dünyada özgürlük fikrine tekabül edecek hiçbir şey yoktur, ancak buna rağmen insan eylemleri söz konusu olduğunda bu kurgunun fazlası ile

² Descartes'in bu teorisi için bkz.: (Descartes, 2007).

gerekli olduğu su götürmez bir hakikattir. Örnekten de anlaşılacağı gibi gerçekte var olmayan herhangi bir hayal, mutlak veya ideal işleyişi dolayısı ile onun gerçek dışılığına rağmen haklı çıkarılabilir ya da kabul edilebilir. Çünkü böylesi iddialar gerçekliği hiçbir şekilde yansıtmazlar da duyguların veya kabullerin ifadeleri olarak bir değer kazanır (Appiah, 2017, p. xv). Bu anlamda yaşamın en büyük trajedisi belki de gerçekte hiçbir değeri olmayan böyle bir şeyin değerli kabul edilmesidir. Çelişkinin açıklığı ve büyüklüğüne rağmen şüphesiz kurgular verimli hatalar (fruitful errors)'dır. İdealler olarak beliren düşünsel yapılar genelde kurgular olarak iş görürler ve zamanla teorik gerçekler olarak yok olurlarken pratik kurgular olarak hepsi olduğu gibi bırakılır. Çünkü kurgular hem kendileri hem de gerçeklik ile çelişiyor olsalar da pratikte karşı konulamaz bir değere sahiptirler. Böylece J. Frohschammer'in deyimi ile 'fantezi/ hayal gücü ideal ya da hayal dünyevi süreçlerin temel bir ilkesi haline gelir' (Vaihinger, 1935, pp. 42–50).³

Matematiksel Kurgular (Mathematical Fictions)

Kurguların öneminin anlaşılması ve haklılandırılmaları konularında matematiksel kurgular özel bir konuma sahiptir. Matematikğin temel kavramları uzay, zaman, nokta, çizgi, yüzey ya da daha doğrusu uzantısız nokta, genişliği olmayan çizgiler, ...'dir. Tüm bu kavramlar çelişkili kurgulardır, matematiksel varlıklar tamamen hayali bir temele ve çelişkilere dayanır. Vaihinger'e göre temel matematiksel teoriler gerçekliğe tekabül etmedikleri için yanlışlırlar ve kendi içlerinde çelişkili oldukları için ayrıca mantıksal olarak da yanlışlırlar (Pollard, 2010, pp. 83–95). Gerçekliğin etrafında dolanan ama ona tekabül etmeyen matematiksel kavramlar açık bir şekilde kurgusaldır. Matematikte, matematiksel kavramlar ve gerçeklik arasında var olmayan bir temsil ilişkisi kurularak bir şekilde ilişki gerçekte var edilir

³ Vaihinger bu ifadeyi aslında sadece kurguların pratikte trajik biçimde önemli olduğuna vurgu yapmak için kullanmıştır. Nitekim eserinde Frohschammer'in felsefesinde fantezi ya da hayal gücünün çok daha kökensel ve ontolojik bir anlamda ve değerde kullandığını özellikle belirtmiştir. J. Frohschammer'in *Die Phantasie als Grundprinzip des Weltprocesses* (Dünyevi Faaliyetlerin Temel İlkesi Olarak Fantezi) isimli bir eseri vardır. Bu eserde Frohschammer fantezi ya da hayal gücünü Schopenhauer'in iradesine benzer biçimde konumlandırır: fantezi ya da hayal gücü doğal süreçlerin en temel prensibidir ve fantezi ya da hayal gücünün nedenleri ve sonuçları bütün her şeyin kökeni olarak tasarlanabilir. Frohschammer bunu yani, fantezi ya da hayal gücünü organik ve canlı doğa düzeyinde nesnel olarak, yani teleolojik-estetik oluşumun bir ilkesi olarak kavrar. O, insanın büyümlü bir etki olan hayal gücünden mahrum bırakıldığını açıkça söylemese de büyümlü, bir bütün olarak doğal ve evrensel süreci kapsadığını savunur. Detaylı bilgi için bkz.: (Frohschammer, 1877) ve (Favre, 2000).

ve bu durum insanların onları anlayabilmelerine, kullanabilmelerine ve hayatlarını sistematize edebilmelerine olanak sağlar. Örneğin; eğriler düz çizgiler başlığı altında toplanabilir ve evlat edinilmiş bir çocukta gerçek çocuk olabilir. Fakat gerçekte bu kesinlikle imkânsızdır. Ne eğri çizgiler düz ne de evlat edinilmiş çocuk gerçek çocuk olabilir. Bu anlamda kesinlikle böyle bir ilişki bir idealdir, bir kurgudur. Matematikçilerin kendileri de çelişkiler ile uğraştıklarını bilirler fakat bu durum ya nadiren ya da hiçbir zaman bir çalışmanın konusu yapılmaz. Çünkü bu temel çelişkiler matematiksel süreçler için mutlak manada gereklidir (Vaihinger, 1935, pp. 50–53). Bu nedenle Vaihinger, temel matematiksel teoriler üzerindeki vurgusunun, ‘nasıl olur da yanlış olsalar bile matematiksel teoriler faydalı olabiliyor?’ sorusunu açıklama çabasından kaynaklandığını belirtirken aynı zamanda bu noktada önemli olan şeyin de matematiği değiştirmeden bırakmak (çünkü tüm çelişkiler matematiksel süreçler için mutlak manada gereklidir!) ve faydasını açıklarken saçmalığını da kabul etmek gerektiği olduğunu savunmasını yapar (Pollard, 2010, pp. 83–95).

Vaihinger'e göre tüm kurgular karşılaştırmalı algıdan türer ve kendi dilsel biçimleri ile de desteklenir. Mesela eğri bir çizgi bir dizi sonsuz küçük çizginin birleşimiymiş gibi ele alınabilir. Burada bir karşılaştırmalı algı söz konusudur; nitekim eğri çizgi sonsuz küçük çizginin kavramsal yapısının anlamı vasıtasıyla anlaşılır. Buradaki karşılaştırma sanki ya da -mış gibi ifadeleri vasıtasıyla şekillenir. Elbette bu basit bir karşılaştırma değildir ve sadece mecazi bir anlamda olmadığı gibi gerçek bir analogiye de dayanmaz. Karşılaştırma aslında, mecaz ve gerçek analogi başka bir ifade ile teorik karşılaştırma ve gerçek eşdeğerlik arasında ortada yol alır. Gerçek analogiler böyle değildir. Gerçek analogilerde benzerlik daha keskin çizgiler ile ortaya konur. Temsil ve karşılaştırmada uygunluk önemlidir ve ilişkisel kurallılıklar söz konusudur. Ancak karşılaştırma dolaylı olarak gerçekleşen analogiler ve mecaz ile yapıldığında ‘gibi’ ifadesi kesin benzerlik ilişkisinin yerini alır. Örneğin; bir insan organizması ile bir gorilinki karşılaştırılabilir ve buradaki benzerlik ilişkisi net olarak açıklanabilir. Ancak ‘ok gibi fırladı gitti’ ifadesinde kurulan analogide ok ve giden kişi arasındaki benzerlik mecazidir. Dolayısıyla burada ‘gibi’ ye ‘-mış’ eklenir ya da ‘-mış gibi’ yerine doğrudan ‘sanki’ ifadesi kullanılır. Çünkü buradaki benzerlik ilişkisi bir varsayım üze-

rine kuruludur. Bu ilişki gerçek dışı ve imkânsız olsa da yine de ondan çıkarımlar yapılabilir ve onun gerçek dışılık ya da imkânsızlığına rağmen varsayım biçimsel olarak kullanılmaya devam eder. Bu, onun altında bir şeyin sınıflandırılabilceği ve çıkarımların yapılacağı algısal bir yapı oluşu ile ilgidir. Bu özelliği ile yapılan karşılaştırmaların ya da buna dayalı olarak inşa edilen kurguların mutlak manada yanlış olduğu anlamına gelemmez. Nitekim bu anlamda yanlış ve kurgu sıkça birbirine karıştırılır. Yanlış olan şeyin kurgusal olan ile aynı oluşum gösterdiği doğrudur, yine de kurgu yanlıştan daha bilinçli daha pratik ve daha verimlidir (Vaihinger, 1935, pp. 92–94).

Sonuç

Var oldukları andan itibaren insanlar, nesnel gerçekliğe doğrudan bir erişim olmamasına rağmen duyum dünyasından hareket edip bazen felsefi bazen dini bazen de bilimi kullanarak kendilerinden bağımsızmış gibi işliyor görünen dünyayı anlamlı kılıp, daha yaşanılır bir hale getirmeye çalışırlar. Bu yolda, insanın rasyonel ancak disharmonik bir yapıya sahip olması ve nesnel dünyanın irrasyonel karmaşık düzeni böyle bir çabanın sonuca ulaşmasını mümkün kılmadığından, zaman zaman hayal ürünü ve gerçek dışı olan şeyler/kurgular istekli bir şekilde gerçekmiş gibi kabul edilir. Platon'dan Baudrillard'a kadar birçok büyük düşünürün görüşlerini buna örnek olarak gösterebileceğimiz gibi bilim dünyasındaki pek çok gelişmenin de (örneğin, Atomlar) böylesi kabuller üzerine bina edildiğini söyleyebiliriz.

1911'de yazdığı *Sanki Felsefesi* isimli eseri ile 'insanlık tarihinin sadece verimli hataların değil aynı zamanda zararlı doğruların var olduğunu kanıtlayan örneklerle dolu olduğunu' savunan Hans Vaihinger'e göre, insanlar hem eylemleri için ilkeler oluşturmak hem de görünüşleri açıklamak adına kendi iradesini kullanarak sanki rasyonel temelleri varmış gibi bir takım teorik, pratik ve dini kurgular yaratabilir ve bu sayede yaşamın pratik amacını gerçekleştirip ona hizmet edebilirler. Bu açıdan kurgulardan 'dünyada yolumuzu bulmamızı sağlayan araçlar' olarak bahseden Vaihinger, kurgu ve gerçeklik arasındaki boşluğa rağmen kurguların insanlık tarihinde hep var olduklarını ve var olmaya devam edeceklerini, asıl önemli olanın kurguların ontolojik ya da epistemolojik kökenleri ile ilgili tartışmalardan ziyade kurgu ve gerçek arasındaki sınırı iyi çizmek kaydı ile kurgunun kurgu olduğunu unutmadan pratik faydası üzerine yoğunlaşmak olduğunu savunur.

Sanki Felsefesi isimli eser kurguların pratik faydası üzerine yoğunlaşmak gerektiği vurgusu yanında kurgunun ne olduğu ve neyi temsil ettiği ya da neyin yerini aldığına dikkat çekilerek kurgusal dünyanın kapılarını açmış; kurgu türleri ve tarih içindeki ünlü örnekleri serimleyerek kurgusal dünyanın gerçek dünya kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Kaynaklar

- Appiah, K. A. (2017). *As If: Idealization And Ideals*. Harvard University Press.
- Descartes, R. (2007). *Felsefenin İlkeleri* (Çev.: Mesut Akın). Say Yayınları.
- Ewijk, P. Van. (2010). "Life Must Be Led in the Dark Hans Vaihinger's The Philosophy of "As If" in William Gaddis's The Recognitions." *Orbis Litterarum*, 65:5, 372–387.
- Faivre, A. (2000). *Theosophy, Imagination, Tradition: Studies in Western Esotericism* (T. by Christine Rhone). Published by State University of New York Press, Albany.
- Fine, A. (1993). "Fictionalism." *Midwest Studies in Philosophy*, 18(1), 1–18. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4975.1993.tb00254.x>
- Frohschammer, J. (1877). *Die Phantasie als Grundprincip des Weltprocesses*. T. Ackermann.
- Kesici, H. (2010). Adam Smith ve Ahlâk Teorisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 58, 89–97.
- Podnieks, K. (2019). *Correcting Vaihinger's Fault Intended as part of the paper: Philosophy of Modeling in 1870s: a Tribute to Hans Vaihinger*. https://www.researchgate.net/publication/331113857_Correcting_Vaihinger's_Fault.
- Pollard, S. (2010). "As If Reasoning in Vaihinger and Pasch". *Erkenntnis*, 73(1), 83–95. <https://doi.org/10.1007/s10670-009-9205-7>
- Pringe, H. (2011). "The Fiction of The Affecting Object in Hans Vaihinger's Philosophy." *Studi Kantiani*, 24, 105–118.
- 2020 (Erişim Tarihi). "Some Reflections on Hans Vaihinger". https://thejudoka.com/application/files/7615/5147/0948/as_if_vaihinger_and_brunton.pdf. (n.d.),
- Totef, C. A. (1996). "Hans Vaihinger's Kant-Studien." In *Kant-Studien* 87. Jahrg., ©

Walter de Gruyter 1996 (pp. 390–395). https://doi.org/10.1007/978-94-011-0745-7_85

Vaihinger, H. (1935). *The Philosophy of As If: a System of the Theoretical, Practical and Religious Fictions of Mankind* (T. by C. K. Ogden (ed.); Second Edi). Kegan Paul and Co., Ltd.; New York: Harcourt, Brace and Co., Inc. <https://doi.org/10.4324/9781315011134>

Öz: Bu çalışma, felsefeyi bir bütün olarak gerçekliğin ya da insan varoluşu ve deneyimlerinin rasyonel, soyut ve metodik bir şekilde ele alınması olarak tanımlayan Hans Vaihinger'in görüşlerinin 1876'da yazdığı Sanki Felsefesi isimli eseri üzerinden değerlendirilmesi ve analiz edilmesini amaçlamaktadır. Eser, çeşitli günlük ya da bilimsel aktivitelerimiz ile ilgili görüş ve kararların oluşturulmasında kurguların merkezi önemini göstermek üzere kaleme alınmıştır, dolayısıyla eserin temel konusu kurgulardır. Kurgular, sadece insanın kavrama yetisinin üzerine temellendiği bir şey değildir, aynı zamanda yaşam ve dünyaya dair tatmin edici açıklamalar için gerekli olan her şey de kurgular üzerine temellenir. Bu nedenle gerçekte herhangi bir temeli olmasa da kurgular, Vaihinger'in belirttiği üzere insanlığın irrasyonel olan dünyayı rasyonel bir hale getirmek için kullandığı en önemli araçlardır.

Anahtar Kelimeler: Hans Vaihinger, kurgu, çelişki, sanki/-miş gibi, sezgi.

